

20 Publication
"Between us & ourselves" 4

#2

Btw - 2^r 9 4

On Fathers and Sons -
and on motherhood.

על אבות ובנים - ועל אמהות

מאת ד"ר ראובן בר-לבב

האימרה ש"בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים" - יש בה חשיבות סמלית וממשית מעל ומעבר לענין יציאת מצרים. מאימרה זו מובן שכל אדם בכל דור יש לו אחריות אישית לעצב את גורלו, אישיותו ודמותו. אין זה מספיק שכבר עשו זאת גדולים וחשובים לפנינו - מחוץ כל המצוי בערכים האנושיים חייב כל אדם לברור לעצמו תרבות של יסודות שעליהם יעמוד כל ימי חייו. אבל משום שחלק עיקרי של ברירה ובחירה כזאת נעשית שלא במודע עוד לפני שהילד הצעיר מכיר בקיומו כיצור עמזאי ונפרד - דווקא משום כך מתקשים רבים להכין את האחריות האישית המוסלת על כל אדם להמשיך בתפקיד זה כל עוד כוח חיים באפו. הבחירה אינה חד-פעמית אלא היא תהליך נמשך - וכל אדם, בכל דור ודור, חייב לראות את עצמו כאילו הוא עצמו יצא ממצרים, וכך מעבדות בכל צורה אחרת ובמיוחד עבדות בתוך חרות.

אח מלחמת כל הדורות בין אבות ובנים יש להכין על רקע זה. האב היה, עד לזמן האחרון, לפחות לפי המסורת, ראש-המשפחה, מי שעיצב את דמותו ונתן לה את צביונה המיוחד. האב היה זה שכפה הר כגיגית ובזאת הכריח את הצעירים לקבל עליהם את עול המציאות שלעתים קרובות היא יותר קשה ופחות נעימה משהיינו רוצים. ומכיוון שכל בן, וקצת פחות מזה גם כל בת, חייב לראות את עצמו כאילו הוא עצמו יצא ממצרים - מטבע הדברים הוא שהבן הגדול נלחם לעתים קרובות לא רק נגד מה שכופים עליו אלא גם נגד זה המנסה לעשות זאת. מלחמת הקיום של העם היהודי חייבה שההתמודדות בין האב והבן לא תגיע לממדים שיחלישו את יכולת היהודי להתקיים בעולם עויין - ולכן הודגש בעמנו העקרון של כבוד אב ואם. וכך עשו גם עמים רבים אחרים מסיבות דומות.

אבל יש גם סבות אחרות להתנגשות הדורות שאנו מוצאים בכל דור ודור ובכל חרבות. פחד עמוק, אם כי בלתי-מודע, מפני חדלון אישי, הוא נחלת רבים, אפילו אלה שבאופן אוביקטיבי הם בעלי כח ושרה. פחד זה, שהוא גדול יותר ונורא יותר מפחד מות, קובע לעתים קרובות את התפתחותו של הילד הגדול והוא אחראי במידה מירכית לבחירת ערכיו של כל אדם. "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" אמנם מתכוון למשהו אחר, אך מחוץ אמרה זו גם נראה שחז"ל כבר ידעו שחופש האדם לברור ולבחור לעצמו דרך בחיים מוגבלת ביותר על ידי כוחות גדולים ממנו פי-כמה. כיום אנו יודעים שיכול אדם להרחיב את מרחב חרותו על ידי עבודה אינטנסיבית בפסיכותרפיה. אבל רק פסיכותרפיה

הנוגעת ביצירתו הנסתרים ביותר של האדם מצליחה בתפקיד קשה זה, ורוב המאמצים נכשלים מפני שהם עוסקים בעיקר בתכונתו של האדם, כאילו הוא יצור אינטלקטואלי ביסודו. גם פסיכוסטרפיסטים הם בני-אדם ורבים מהם מעדיפים שלא לראות את עצמם ואת אחרים כשבויי כוחות פרימיטיביים בעלי עצמה גדולה מתכונתם.

כדי להתמודד עם פחד נורא זה עושה כל אדם מעשים העוזרים לו להתקיים. מכיוון שהפחד מפני החדלון איננו רק פחד מוות - הוא כל כך בלתי נתפס ובלתי ברור. ומיכוון שהוא בלתי מוכר - חפוש הפתרונוח גם הוא נראה כל-כך בלתי הגיוני. אהבת הבצע ותאוות הבשרים למיניהם, הריצה חסרת-השחר וחסרת-הטעם אחרי כל מיני מסרות שהשגתן אינן מביאות איתן לא אושר ולא שלווה - כל אלה הן צורות של חפוש נואש זה. וכך גם, לעתים קרובות, הרצון להנציח את שם האדם על ידי הבאת דור חדש לעולם, שיהיה מי שיאמר "קדיש".

כשהורים מצפים, ביודעין ואפילו שלא ביודעין, שילדיהם יתנוסעם, שלווה והרגש בשחון לחיים שאלה חסרים בהם - אז נוצר הרקע להתנגשות הדורות, אפילו ששני הצדדים אינם מכירים בסיבות הסמויות. ומכיוון שאבות יש להם הזדמנויות רבות יותר למצוא תוכן לחייהם בהתעסקויות שונות מתוך לחיק המשפחה - קל להם (בדרך הכללה) יותר והם מסובכים פחות בכלבולת הסרגית הזאת. האם היא היא שהעמידה את ילדיה במרכז הויתה, והיא גם זאת שהרגישה במיוחד בחרדה עם גדולם. כדי למנוע את הריקנות בבית ובלב ניסו אמהות רבות - ותמיד לשווא - להחזיק בילדיהם אפילו כשאלה לא היו צריכים להן עוד. ומכאן מתחילות הבעיות המובילות לכעס חרוץ וזעם - עצור ופתוח, גם כלפי חוץ וגם כלפי פנים.

אין ילד מתבגר אלא כשאינו לו ברירה, מכיוון שנוח יותר ונעים יותר להתפנק כחינוק של אם אוהבת מאשר לשאת בעול החיים. אולם התפנקות שכזאת מחייבת חשלוש מחיר גבוה של אי-עצמאות, ובסופו של דבר מנתר אדם בריא בנפשו על מאוייו הילדותיים, בלית ברירה ובצער-אם כי גם בשמחה. אם המחזיקה בילדיה מעבר לצרכיהם מקילה זמנית על עצמה אך היא מקשה לאיך ערוך על ילדיה שממילא קשה להם כל-כך לעזוב את הקן. מלחמת הילדים באמותיהם איננה כמלחמתם באבותיהם - שכן לעיתים קרובות שני הצדדים אינם רוצים בעימות שממנו אין מוצא אלא הפרדה של ממש. המאבק עם אמהות הוא מחתרתי והפכפך ובעל הפסקות. המאבק עם אבות הוא בדרך כלל גלוי ופתוח-אלא אם כן האב הוא חלש מדי כדי לעמוד בהתמודדות כזאת.

חשוב שמורים יבינו את הסמוי ביחסי ילדים עם הוריהם קודם כל מפני שלעיתים קרובות יכולים הם לעזור בשעות קשות של משבר. אבל חשוב גם שיבינו את המתרחש מפני שגם הם עצמם נראים לעיתים בעיני חלמידיהם כמיצגים של מחנה אויב - מחנה המבוגרים - שלהם כוח, עצמה והשפעה גדולים כל כך משיש לראשונים. כוחות נפש עצומים וכך הכבוד העצמי של הילדים המתנגרים מעורבים בהתמודדות זו - ולעיתים קרובות מחבלבלים המבוגרים ומרשים לכבוד העצמי שלהם להסתבך בסבך זה גם כן. לא כל מי שהשרה בידו הוא מדכא בהכרח, ובלבולת בענין זה היא נחלת רבים. מורה שאינו מאבד את חושייתו ועשתונותיו בענינים אלה בודאי יסייע סיוע חשוב לחלמידיו הנאכקים לעצב לעצמם אישיות בלעדית משלהם. וזהו, בסופו של דבר, התפקיד העיקרי של כל מורה ההופך בכך למחנך.

על ההנעה (המוטיבציה)

מאת נירה לב

בחלקו הראשון של המאמר הצגנו את ההנעה (המוטיבציה) כאחד המשתנים (variables) החשובים הקובעים את מידת ההצלחה של תהליך-ההוראה, וניחחנו איך היא משפיעה על מידת ההתקדמות וההישגים של התלמיד.

בחלק זה של המאמר, ננסה לתאר את הדרכים העומדות בפנינו להגביר את רמת ההנעה בהוראת-העברית בביה"ס העברי הקהילתי.

כדי לעורר ולקיים הנעה ללמידה, בעיקר בחנאי ביה"ס העברי (שבו אין התלמיד בא עם מוטיבציה ראשונית) חייבים להתקיים שני תנאים החלויים זה בזה - הנאה והצלחה. אם התלמיד יצליח בלימודיו, אם הלימוד יהיה חווייה מהנה ונעימה, חתיה לו הנעה להמשיך ולעסוק בלימוד השפה.

נראה שלפנינו מעגל-קסמים: ללא ענין והנאה, לא יקדיש התלמיד מאמץ או תשומת לב ללימוד, ואז לא תהיה לו חווית הצלחה, ולא יוכל לקבל חיזוקים (reinforcements) חיוביים. מאידך, אם לא יתנסה התלמיד בחווית ההישג - לא תהיה לו הנאה והרגשת סיפוק בלימוד, ולא תהיה מוטיבציה ללמוד. פיגור, כשלון, מבוכה מחמת אי-ידיעה - כל אלה ירפו את ידיו של התלמיד ויובילו לנשירה מביה"ס.

לפיכך מוטלת על המורה המשימה הקשה (הנראית כמעט בלתי-אפשרית לעיתים) לחבב על התלמיד את לימוד השפה מן היום הראשון, או, מוטב לומר, כבר מן השיעור הראשון. זאת נעשה על ידי תיכנון קפדני ומדוייק של חומר הלימוד ודרכי ההוראה, ויצירת אוריה מתאימה בכיתה.

כבר בשיעור הראשון עלינו ליישם עקרונות חשובים שתורמת לנו הפסיכולינגוויסטיקה, המנתחת את החליכי הלמידה.

עקרונות אלה הם:

- א. דירוג החומר וחלוקתו ליחידות בהתאם ליכולת התלמיד וכשרונותיו "אין גוזרים גזירה על הציבור אלא אם כן רוב הציבור יכולים לעמוד בה" - ואין להטיל על התלמידים חומר שאינם יכולים להתמודד עימו.
  - ב. הצגת החומר הנלמד בעל-פה לפני הצגתו בכתב. הילדים יהנו לחזור על משפטים ששמעו והבינו, ויוכלו להשתתף באופן פעיל בכל שלבי השיעור. כאשר ההדגשה תהיה על שימוש בשפה - ירגישו התלמידים שהם לומדים שפה חיה, שניתן להשתמש בה בחיי יום יום; שהם רוכשים מכשיר תקשורת ואין הם לומדים רק אותיות מתות בספר הלימוד.
  - ג. הצגת החומר הנלמד - במידת האפשר - על ידי המחשה ויזואלית או קינסטית. דרמטיות, תנועה, והמחשה יוסיפו ענין וגיוון לשיעור ויעזרו לתלמיד לקלוט, להפנים (internalize), ולהטמיע (assimilate) את החומר.
  - ד. התלמיד צריך להיות פעיל במידה מירבית ולא להיות רק "קולט" סביל של חומר שהמורה מציג לשון היא התנהגות ולא תיאוריה בלבד, והיא יכולה להיות נלמדת כהלכה רק אם התלמיד עצמו "יתנהג" - כלומר - ישתמש בשפה, ידבר, יכתוב, יקרא, יפעל ולא רק ישנן. בתנאי בית-הספר שלנו חשובים הפעילות והגיוון במיוחד כי התלמידים באים עייפים אחרי יום לימודים ארוך בביה"ס הכללי. הפעילות יכולה להיות גם פעילות פיזית ממש - למשל: תרגילי החעמלות ותנועה בעברית (בשלב הראשון בהדרכת המורה ואחר"כ בהדרכת אחד התלמידים). ניתן גם לשלב משחקים בעברית שיש בהם תנועה (כמו: שמעון אומר), או הצגה של משפטים (כמו: אני עייף, אני רעב, וכו') *.
- בתיכנון הפעילויות - כמו בכל שלב אחר של השיעור - יש לדאוג להציג גרויים (stimuli) ברמות שונות כדי שגם התלמידים החלשים יוכלו להשתתף בכל שיעור ושיעור ולא להרגיש שאין הם

* על דרכים להפעלת התלמיד וגיוון הפעילויות במאמר הבא.